

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT
(NVE)
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Dato: 13.02.2026
Vår referanse: 25/08115-8
Deres referanse:
Saksbehandler: Anna Despard Asgard

Svar på offentlig ettersyn av detaljplan for miljø og landskap for reetablering av dam Longerak i Bygland kommune

Viser til mottatt detaljplan for miljø og landskap for reetablering av dam Longerak i Bygland kommune. Denne er på offentlig ettersyn ettersom Å Energi Vannkraft søker NVE om godkjenning av detaljplanen.

Agder fylkeskommune har følgende merknader:

Vannmiljø

NVE bør vurdere om deponering av masse i vannet vil være søknadspliktig etter forskrift om fysiske tiltak i vassdrag, eller om det er å anse som en del av konsesjonen, og dermed ikke omfattet av forskriften.

Dersom utfyllingen ikke er en del av konsesjonen, vil tiltaket være søknadspliktig etter forskrift om fysiske tiltak. I så fall er fylkeskommunen rette myndighet.

Automatisk fredete kulturminner

Vi viser til ovennevnte sak, sendt Agder fylkeskommune i brev av 8. januar 2026. Norges vassdrag og energidirektorat (NVE) ber om uttalelse på arealbruk, gjennomføring og avbøtende tiltak som er beskrevet i detaljplanen. NVE skriver: «Detaljplanen vert handsama med heimel i vilkår gitt ved kongelig resolusjon for øvre Otra-utbygginga, datert 15.11.1974.» Agder fylkeskommune er delegert ansvar etter kulturminneloven, og vi har merknader knyttet til kulturminner som er fredet etter kulturminneloven § 4.

Bakgrunn for saken

I kongelig resolusjon for øvre Otra-utbygginga fra 15. november 1974 står det: «Konsesjonæren skal videre i god tid på forhånd undersøke om faste fortidsminner som er fredet i medhold av lov av 29. juni 1951 nr. 3 eller andre kulturhistoriske lokaliteter blir berørt, og i tilfelle straks gi melding om dette til vedkommende museum. Viser det seg først mens arbeidet er i gang at det kan virke inn på fortidsminne som ikke har vært kjent, skal melding som nevnt i forgående ledd sendes med en gang og arbeidet stanses.» Vi kan ikke se i våre arkiv at det ble foretatt noen

undersøkelse etter «faste fortidsminner som er fredet i medhold av lov av 29. juni 1951 nr. 3.» Dette kan skyldes at dammen i Longerakvatnet ble bygget allerede i 1915, og at konsesjonen fra 1974 ikke medførte noen endringer for dette vannmagasinet.

Fylkeskommunen legger til grunn at det ikke er foretatt arkeologiske registreringer mellom høyeste regulerte vannstand (HRV) og laveste regulerte vannstand (LRV) i Longerakvatnet, hverken i perioden før 1915 eller i forbindelse med konsesjonen i 1974. Tyin 2000 Tidlig på 2000-tallet gjennomførte Kulturhistorisk museum (UiO) arkeologiske undersøkelser i Tyin – Årdalsvassdraget i forbindelse med revisjon av konsesjonsvilkår. For å gjennomføre de arkeologiske undersøkelsene måtte vannstanden i magasinet senkes. Dette medførte produksjonstap, og det var ikke en bærekraftig praksis. NVE og Riksantikvaren ble derfor enige om en ordning med sektoravgift for vannkraftskonsesjoner som var eldre enn 1960. Det ble blant annet innført en regel om at kulturminnevernmyndighetene ikke kan kreve at vannmagasiner tømmes for å få gjennomført arkeologiske registreringer etter kulturminneloven § 9, men at de arkeologiske registreringene kan gjennomføres når magasinet av andre grunner likevel er tilnærmet tømt (f.eks. grunnet vedlikehold).

Longerakvatnet 2026

I forbindelse med bygging av ny dam blir Longerakvatnet tappet ned sommeren 2026, og det vil være et vindu på noen måneder (?) hvor det er mulig å gjennomføre arkeologiske undersøkelser av områder mellom HRV og LRV rundt Longerakvatnet. Problemstilling Det finnes mye kunnskap, både empirisk og erfaringsbasert, om kulturminner i neddemte vannmagasin. Dette er blant annet dokumentert i Riksantikvarens publikasjoner «Arkeologiske undersøkelser i vassdrag. Faglig program for Sør Norge» (2009) og «Arkeologiske undersøkelser i vassdrag. Faglig program for Midt- og Nord Norge» (2020). Det kan konkluderes med at overraskende mange kulturminner (som ikke var registrert fra før) er bevart i reguleringssonen. Dermed at de slites ned og blir ødelagt av erosjon, bølger og isskuring. Det dreier seg om kulturminner som er fredet etter kulturminneloven § 4, som ødelegges av reguleringen.

I forbindelse med felles befarings av dammen den 23. mai 2025, ble det registrert en steinalderlokalitet (ID:330156) like ved dammen. Gjenstandsmaterialet stammer fra både eldre og yngre steinalder. Boplassen har blitt brukt flere ganger over lang tid. Det er sannsynlig at denne lokaliteten er representativt for situasjonen rundt hele vannet – at det finnes mange uregistrerte steinalderlokaliteter. Denne vurderingen styrkes av et løsfunn (ID:214938) som Aust-Agder fylkeskommune fikk melding om i 2009. Funnet ble gjort i Longerakskilen, helt sør i Longerakvatnet. Finneren opplyste om at funnene ble gjort ved lav vannstand, i et område hvor torven var vasket vekk, og at redskapene av flint lå rett på sanden. Det var stor produksjon av jern fra myrmalm i perioden 400- til 1400-tallet i Setesdal. Stedene for jernutvinning lå i områder med tilgang til myrmalm og rikelig med skog til produksjon av trekull, som i dette området. Det kan derfor finnes bevarte kulturminner etter jernutvinningen rundt Longerakvatnet.

Konsekvenser av fortsatt regulering

Det finnes med stor sannsynlighet mange uregistrerte kulturminner som er fredet etter kulturminneloven § 4 langs bredden av Longerakvatnet. Disse kulturminnene blir gradvis ødelagt av slitasje og erosjon fra reguleringen.

Avbøtende tiltak

Arkeologene i Agder fylkeskommunen har mye erfaring med å registrere fredete kulturminner i reguleringssonen i nedtappede vannmagasin. Registreringen vil bestå av systematisk synsbefaring i de tørrlagte områdene under HRV. Nye kulturminner blir registrert fortløpende. Transport mellom steder med potensial for funn av kulturminner skjer med båt. Dette er en rask og effektiv form for registrering, der man får svært mye informasjon i forhold til ressursbruken.

Registreringer

Agder fylkeskommune varsler med dette krav om arkeologisk registrering etter kulturminneloven §§ 9 og 10 i området mellom HRV og LRV rundt Longeraksvatnet sommeren 2026, i forbindelse med at vannmagasinet blir nedtappet på grunn bygging av ny dam. Behovet for arkeologiske registreringer ble også varslet i brev av 6. juni 2025 til Å energi.

Agder fylkeskommune forplikter seg til å utføre de arkeologiske registreringene i perioden når vannmagasinet er nedtappet. Dersom NVE pålegger Å energi å utføre arkeologiske registreringer etter §§ 9 og 10, vil vi utarbeid prosjektbeskrivelse og budsjett for registreringen som blir sendt Å Energi.

Annet

Steinalderlokaliteten som ble registrert under felles befarings med Å energi, må sikres før anleggsstart, jf. vårt brev av 6. juni 2025 til Å energi. Dette står også i detaljplanen.

Med hilsen

Anna Despard Asgard
Rådgiver miljø- og energisaker
Avdeling for samfunn, plan og miljø

Brevet er godkjent elektronisk.

Kopi til: BYGLAND KOMMUNE
STATSFORVALTEREN I AGDER